

Täysistunto

Keskiviikko 24.2.2016 klo 14.00—15.21

4. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä

Hallituksen esitys HE 121/2015 vp
Valiokunnan mietintö StVM 1/2016 vp

Ensimmäinen käsittely

Puhemies Maria Lohela: Ensimmäiseen käsittelyyn esitellään päiväjärjestyksen 4. asia. Käsittelyn pohjana on sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan mietintö StVM 1/2016 vp. Nyt päätetään lakiehdotuksen sisällöstä.

Keskustelu

14.45 **Tuula Haatainen sd** (esittelypuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Nyt käsittelyssä olevassa hallituksen esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä. Näistä taiteilijaeläkkeistä on säädetty vuonna 1974 annetulla valtioneuvoston päätöksellä, ja nyt perustuslain mukaan kuitenkin yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista on säädettävä lailla. Tämä hallituksen esitys ei muuta taiteilijaeläkejärjestelmän nykyistä sisältöä, mutta se, mikä tässä muuttuu, on, että ylimääräisiä taiteilijaeläkkeitä ei enää jatkossa myönnettäisi opetusministeriö, vaan opetusministeriö on siirtänyt tämän tehtävän Taiteen edistämiskeskukseksi.

Tällä esityksellä ei ole vaikutusta taiteilijaeläkkeiden lukumäärään. Tällä hetkellä taiteilijaeläkkeitä on maksussa kaikkiaan noin tuhannelle henkilölle. Viime vuosina uusia täysiä eläkkeitä on ollut jaettavana 51 kappaletta. Tämä taiteilijamäärän kasvu puolestaan on aiheuttanut sen, että harkinnanvaraisen eläkkeen hakijoita on näihin myönnettäviin eläkkeisiin nähden ollut kymmenkertainen määrä. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta toteaaakin sivistysvaliokunnan tavoin, että hakijamäärän kasvu lisää tarvetta tarkistaa myönnettävien eläkkeiden lukumäärää. Valiokunta myös toteaa, että harkinnanvaraisen eläkkeen merkitys on suuri erityisesti niille ansioituneille taiteilijoille, joiden tulot muodostuvat satunnaisista tuloista. Heillä työ- tai yrittäjätuloihin perustuva lakisääteinen eläketurva jää hyvin alhaiseksi. Ja kuten sivistysvaliokunta on huomauttanut, jatkossa on edelleen kiinnitettävä huomiota taiteilijoiden sekä muiden itsensä työllistävien toimeentulon mahdollisuuksien kehittämiseen ja sosiaali- ja eläketurvajärjestelmän rakentamiseen siten, että oman eläkkeen kerryttäminen ilman kannustinloukkuja olisi mahdollista.

Valiokunta pitää työurien pidentämistavoitteen kannalta tärkeänä, ettei alle 60-vuotiaalle eläkettä voida myöntää ilman erityistä syytä. Esityksen perusteluiden mukaan tällaisena erityisenä syynä voitaisiin pitää esimerkiksi terveydentilasta johtuvaa pysyvää työkyvyttömyyttä. Työkyvyttömyys arvioitaisiin lääkärintodistuksen perusteella. Valiokunta huomauttaakin, että pysyvän työkyvyttömyyden arviointi on Taiteen edistämiskeskukseksi kuitenkin vaativa tehtävä, erityisesti silloin, jos hakijan työkyvyttömyyttä ei ole arvioitu

Pöytäkirjan asiakohta PTK 13/2016 vp

muun eläkejärjestelmän piirissä. Eli tämä on tällainen kysymys, johon on syytä varmasti kiinnittää jatkossa huomiota.

Arvoisa puhemies! Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö on yksimielinen, ja valiokunta puoltaa, että eduskunta hyväksyy hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen muuttamattomana.

14.48 Timo Heinonen kok: Arvoisa rouva puhemies! Hyvät edustajakollegat! Valiokunnan puheenjohtaja esitteli valiokunnan tekemän mietinnön ja kävi läpi näitä asioita jo varsin laajasti. Kyse on siis yli 40 vuotta vanhasta käytänteestä, jota nyt uudistetaan, ja jatkossa siis päätöksiä taiteilijaeläkkeistä ei enää tekisi opetus- ja kulttuuriministeriö vaan Taiteen edistämiskeskus, joka perustettiin viime vaalikaudella vuonna 2013 opetus- ja kulttuuriministeriön alaiseksi asiantuntijavirastoksi, ja varmasti tämä on aivan perusteltu muutos ja tietyllä tavalla seurailee myös ylimääräisten urheilijaeläkkeiden myöntämistapaa.

Nämä eläkkeet säilyvät harkinnanvaraisina, niin kuin valiokunnan puheenjohtaja edellä toi esille, ja ratkaisevaa on se, kuinka paljon rahaa tähän on käytettävissä. Eli kun taiteilijaeläkkeiden lukumäärä tällä hetkellä on siellä tuhannen paikkeilla, niin se määräytyy tulevaisuudessa sen mukaan, kuinka paljon pystymme osoittamaan rahaa tähän tärkeään työhön. Ja kun tiedämme tässä salissa varsin laajasti sen, mistä kulttuurin rahoitus tulee, niin meidän on huolehdittava siitä, että myös jatkossa meillä veikkausvoittovarot, myös uuden yhtiön aikana, kehittyisivät myönteisellä tavalla.

Taiteen ja kulttuurin osuus valtion budjetissa on tuollainen reilu 450—460 miljoonaa euroa, ja tästä peräti yli puolet tulee veikkausvoittovaroista, ja veikkausvoittovaroista itse asiassa leijonanosa käytetään nimenomaan taiteen edistämiseen, eli Veikkauksen voittovarot jaetaan niin, että niistä 25 prosenttia ohjataan liikunnan ja urheilun hyväksi, nuorisotyölle 9 prosenttia, tieteelle 17,5 prosenttia ja taiteelle sitten 38,5 prosenttia, ja tämä on yhtenä osana myös takaamassa sitä, että jatkossakin näitä taiteilijaeläkkeitä voimme maksaa. Mitä se sitten tarkoittaa rahassa, mitä veikkausvoittovaroista näille edunsaajille tulee — noin karkeasti voisi sanoa, että taantumasta ja vaikeasta taloudellisesta ajasta huolimatta meidän veikkausvoittotuottomme ovat kasvaneet, ja se on ollut tietysti myönteinen asia erityisesti näiden edunsaajien näkökulmasta. Karkeasti taide saa tuollaisen vajaan 0,5 miljardia, 450 miljoonan ja 0,5 miljardin välissä olevan summan, liikunta vajaan 200 miljoonaa, tiede 380 miljoonaa ja nuorisotyö 74 miljoonaa, ja sitten on pieni jakamaton osuus.

Nyt kun nykyinen hallitus on päättänyt laajalla yksituumaisuudella, että meidän monopolijärjestelmäämme tullaan vahvistamaan yhdistämällä nämä kolme peliyhtiötä yhdeksi — epävirallisesti voisi puhua Oy Suomi-pelit Ab:sta — niin on tärkeää, että pidämme ne pelijärjestelmät ajanmukaisina ja että meillä pelaaminen ohjautuisi nimenomaan näille vastuullisille sivuille ja sellaisiin paikkoihin, missä on myös tiedostettu pelaamisen riskit ja ongelmakäyttäytyminen, mitä on niin Veikkauksen kuin Raha-automaattiyhdistyksen — ja uskoisin, että jossain määrin Fintotonkin — pelaamisessa olemassa.

Kun meillä on laillisia, hyviä pelejä tarjolla tulevaisuudessakin, niin olen vakuuttunut siitä, että veikkaus- taikka pelituottorahat, mitä ne tulevaisuudessa ovat, kehittyvät myönteisellä tavalla eivätkä kuitenkaan niin, että tuo ongelmapelaaminen lisääntyisi, ja se on yksi hyvä keino pystyä kasvattamaan näitä taiteilijaeläkkeitä tuosta nykyisestä noin tuhannesta eteenpäin. Meillä on kasvava määrä taiteilijoita, jotka odottavat tätä, ja tietysti yksi tärkeä asia on se, että kaikki taide ei koskaan tule olemaan — eikä sen pidäkään olla — sellaista, että se elättäisi niin sanotusti bisnesmielessä, ja silloin pitää olla tämältyyppisiä jär-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 13/2016 vp

jestelmiä tulevaisuudessakin, niin että toimeentulo on taattu myös sen taiteilijauran jälkeen.

14.54 Ritva Elomaa ps: Arvoisa puhemies! Käsillä oleva hallituksen esitys koskee ylimääräisiä taiteilijaeläkkeitä. Esityksessä ehdotetaan, että päätöksenteko ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä siirrettäisiin opetus- ja kulttuuriministeriöstä Taiteen edistämiskeskukselle.

Tässä yhteydessä on kuitenkin hyvä keskustella myös taiteen tekemisestä ja taiteilijoiden toimeentulosta. Taiteen tekemisellä, etenkin Suomen kotimarkkinoille suunnatulla taiteella, on usein hankala tulla toimeen. Siksi taiteilijaeläkkeen kaltaiset apuvälineet ja apurahat ovat hyvin tarpeellisia. Veikkaus ja sen tuki taiteilijoille ovat vuosien saatossa olleet vahva tekijä suomalaisen taiteen tekemisessä. Taidetta on tuettu Veikkauksen varoin vuodesta 1953 lähtien, ja kulttuuritoiminta on ollut Veikkauksen suurin edunsaaja 90-luvulta lähtien. Tästä suuri kiitos Veikkaukselle ja ennen kaikkea kansalaisille, jotka veikkaavat. Vaikka on vaikeat ajat, tiede, taide ja liikunta saavat suhteellisen hyvän potin juuri Veikkauksen ansiosta vielä tänäkin päivänä.

Usein taide- ja kulttuuritoimintaa moititaan siitä, että se elää liiaksi apurahojen varassa. Suomalainen kulttuurielämä olisi kuitenkin huomattavasti köyhempää, jos valtion apurahoja ei olisi. Kansallinen taide olisi nopeasti vaikeuksissa, eikä näitä apurahan saajia kannata kyllä kadehtia. Eivät ne niin suuria ole, ja niitähän saa vain osa.

Niin kutsutut luovat alat ovat maailman nopeimmin kasvavia aloja. Euroopassa ne työllistävät minimissään 7 miljoonaa ihmistä. Monelle tulee yllätyksenä, miten suuri osa luovat alat ovat taloudestamme myös täällä Suomessa, noin 4 prosenttia tällä hetkellä. Pitäisi yleisemmin ymmärtää, että kun tällä hetkellä on monia aloja, joilla ei ole kasvupotentiaalia, niin luovat alat ovat iso mahdollisuus. Taide- ja kulttuuritoiminnan rahoittaminen myös tukee luovien alojen kehitystä, ja niillä tulee olemaan oman itseisarvonsa lisäksi vielä iso taloudellinen merkitys — unohtamatta tätä henkistä puolta.

On myös tärkeää, että tulevaisuudessa Veikkaus, Raha-automaattiyhdistys ja Toto saivat pitää tämän monopolin edelleenkin, koska se on kansallisesti hyvin tärkeää.

Taiteilijamäärän kasvu on tehnyt sen, että hakijoiden määrä taiteilijaeläkkeissä on kasvanut koko ajan. 500 hakijaa kohden vuodessa taiteilijaeläkkeitä myönnetään tasan 51. Se ei ole kovin paljon, ja tulevaisuudessa olisi hyvä, jos kasvatettaisiin taiteilijaeläkkeen saajien määrää. Taiteilijaeläkettä saa tällä hetkellä vähän yli 1 000 henkilöä. Jatkossakin tärkeänä kriteerinä ylimääräisen eläkkeen saamiseksi tulee olla ansiokas ura, ja myös taiteilijan varallisuus pitää ottaa huomioon. Myös taidetoimikunnan tulee käsitellä hakemuksia nämä kriteerit huomioiden, oikeudenmukaisesti. — Kiitos.

14.58 Kari Kulmala ps: Arvoisa rouva puhemies! Hallituksen esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä. Perustuslain 80 §:n 1 momentin mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista. Nykyinen valtioneuvoston päätöksiin perustuva säädöspohja ei siten ole ollut tässä asiassa riittävä. Kyseisiä eläkkeitä koskeva päätöksenteko ehdotetaan myös siirrettäväksi opetus- ja kulttuuriministeriöltä Taiteen edistämiskeskukselle. Kuten jo mainitsin, esityksessä saatetaan nykyisin valtioneuvoston päätökseen sekä sen soveltamiskäytäntöön perustuva ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden myöntäminen lain tasolle. Samalla tavoin on tehty ylimääräisten ur-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 13/2016 vp

heilijaeläkkeiden osalta vuonna 2015 voimaan tulleella lailla. Mielestäni perusteet ovat tässäkin hyvät ja esitys on kannatettava.

Eläke säilyy edelleen harkinnanvaraisena etuutena, joka myönnetään tunnustuksena ansiokkaasta taiteellisesta urasta. Taiteilijaeläke myönnetään tunnustuksena ansiokkaasta toiminnasta esittävänä ja luovana taitelijana. Kategorioita ovat esimerkiksi musiikki, näytämötaide sekä kirjallisuus ja kuvataide. Täysi eläke on noin 1 300 euroa kuukaudessa ja osaeläke siitä puolet. Eläkettä myönnettäessä otetaan huomioon myös hakijan varallisuus- asema sekä hänen toimeentulomahdollisuutensa. Päätös siitä, kenelle eläke lopulta myönnetään, on varmasti vaikea. Saamani tiedon mukaan eläkkeen ovat saaneet ansaitusti muun muassa laulajat Tapani Kansa, Maria Babitzin ja Pave Maijanen, mutta eivät kuitenkaan esimerkiksi Reijo Taipale tai vuonna 1979 kuollut Tapio Rautavaara. Toivottavasti olen Taipaleen ja Rautavaaran osalta väärässä.

Kuten valiokunta on todennut, harkinnanvaraisen eläkkeen merkitys on suuri erityisesti niille ansioituneille taitelijoille, joiden tulot muodostuvat satunnaisista tuloista. "Voi, kuinka pieninä palasina onkaan mun leipäni maailmalla", (Puhemies koputtaa) sanoi Tapio Rautavaara aikoinaan, ja tämä on totta edelleen taitelijauralla.

15.00 Eeva-Johanna Eloranta sd: Arvoisa puhemies! Taitelijoiden toimeentulosta on syytä puhua. Tämä ylimääräinen taiteilijaeläkejärjestelmä voi toimia vain täydentävänä eläkejärjestelmänä, mutta ei tarjoa kokonaisvaltaista eläketurvaratkaisua taitelijoiden laajalle ammattikunnalle, jonka tulonmuodostus ja eläketuloratkaisut ovat hyvin vaihtelevia. Jatkossa onkin kiinnitettävä huomiota taiteilijoiden sekä muidenkin itsensä työllistävien toimeentulomahdollisuuksiin ja niiden kehittämiseen ja sosiaali- ja eläketurvajärjestelmän rakentamiseen siten, että oman eläkkeen kerryttäminen ilman kannustinloukkuja on mahdollista, niin kuin valiokunnan puheenjohtaja Haatainen tässä jo totesikin.

Ilman vakituista ansiotuloa toimivilla taiteilijoilla lakisääteinen eläketurva jää usein hyvinkin alhaiseksi, ja näille hakijoille eläkkeen merkitys oman talouden turvaamisessa on hyvinkin keskeinen. Tämä koskee erityisesti eri visuaalisten alojen taiteilijoita, kirjailijoita ja muita ilman työsuhdetta työskenteleviä taiteilijoita.

Asiantuntijakuulemisessa sivistysvaliokunnassa tuli esille myös tarve muuttaa nykyistä käytäntöä taiteilijaeläkkeen ja takuueläkkeen yhteensovittamisessa siten, että tulevaisuudessa taiteilijaeläke ei enää pienentäisi takuueläkettä. Tulee muistaa, että esimerkiksi kuvataiteilijan keskimääräiset vuositulot ovat vain noin 20 000 euroa vuodessa ja pienituloisten osuus on 33 prosenttia elikkä hyvinkin suuri. Elävä, kehittyvä ja monipuolinen taide edellyttää kuitenkin taiteilijoiden toimeentulon turvaamista.

Arvoisa puhemies! Taide on tärkeää Suomelle, suomalaiselle identiteetille ja menestymiselle kansainvälisissä kilpailuissa. Pelkkä teknologiauskovaisuus ei tässä riitä. Me tarvitsemme luovia ihmisiä voidaksemme kehittyä ja menestyä maailmassa, ja taiteilijat tarvitsevat riittävät tukirakenteet menestyäkseen taiteellisessa työssään ja voidakseen hyvin.

15.02 Maria Tolppanen ps: Arvoisa rouva puhemies! Taide ja objektiivinen tiedonvälitys ovat elintärkeitä yhteiskunnalle. Kumpikin antaa paitsi tietoa myös sielunravintoa yksilöille. Kumpikin toimii myös osaltaan vallan vahtikoirina ja varsinkin taide myös joskus hieman sarkastisenakin, osittain osviitan antajana, ainakin epäkohtien ylösnostajana.

Taiteella pitää myös pystyä elämään, se on se tärkeä asia siinä. Taidetta pitää pystyä vieämään myös sinne, missä sitä ei ole. Esimerkiksi teatteria, balettia, kuvataidetta, musiikkia,

Pöytäkirjan asiakohta PTK 13/2016 vp

mitä tahansa pitää pystyä levittämään ihan koko valtakuntaan. Siihen tarvitaan meidän apuamme ja siihen tarvitaan rahaa, mutta se on semmoinen, joka voimauttaa ihmisiä, se, kun ihmiset kuulevat asioita ja voivat nauttia taiteesta joka puolella. Mielestäni ei ole niinkään tärkeää, kuka ylimääräistä taiteilijaeläkettä maksaa tai myöntää, kunhan ylipäätään joku myöntää ja joku maksaa, se on se tärkeä asia. Jos tämä esitys edesauttaa taiteilijoita saamaan ylimääräisen eläkkeen ja jos se edesauttaa sitä, että useammat voisivat saada ylimääräisen eläkkeen, jotta tulisivat toimeen eläkeiässä, on esitys mitä kannatettavin. Mutta kaikinensakin kannatan tätä esitystä sen takia, että tämä suoraviivaistaa asioita, vie niitä eteenpäin.

Se, mikä on tärkeää ja mitä täytyy tulevaisuudessa varmasti myöskin vahtia, on, ettei ylimääräisen taiteilijaeläkkeen kohdalla käy, kuten kävi ylimääräisen lehtimieseläkkeen kohdalla. Tämä vuodesta 1937 maksettu eläkemuo poistettiin 2014 ministeri Arhinmäen toimesta valtion budjetista. Erittäin ikävä asia. Nimittäin nyt tällä hetkellä jo freelance-toimittajat, osa-aika- ja väliaikaiset toimittajat joutuvat usein tahtomattaan yrittäjäkategoriaan 20 000 euron tai 15 000 euron vuosituloilla. On erittäin vaarallista, jos tämä sama asia leviää myös taiteilijoiden puolelle. Jos taiteilijoista tehdään myös yrittäjiä, niin silloin heidän asemansa tässä yhteiskunnassa heikkenee. Silloin sen eläkkeen määrä, mitä joskus tulisi saamaan, tulee myöskin heikkenemään.

Tämä on asia, joka on erittäin kannatettava. Minun mielestäni yhteiskunnan pitäisi pitää huoli siitä, että kansalle saadaan myöskin sielunravintoa. Se ei ole voimauttavaa ainoastaan taiteilijoille vaan myöskin taiteista nauttiville — ainakin minulle. Ainakin minä kaipaan taidetta. Minä kaipaan teatteria, kaipaan oopperaa, kaipaan kuvataidetta ja kaipaan jopa musiikkia. Vaikken hirvittävän musikaalinen olekaan, kuuntelen sitäkin mielelläni.

15.05 Silvia Modig vas: Arvoisa rouva puhemies! Itse näen, että on hyvä muutos siirtää päätöksenteko taiteilijaeläkkeistä valtioneuvostolta Taiteen edistämiskeskukselle. Minä uskon, että se on oikea taho tekemään laadukasta arviointia siitä, kuka ja ketkä ovat ansainneet taiteilijaeläkkeen ansioidensa perusteella. Se estää myös sen, mihin tämäkin keskustelu täällä on lipsahdamassa: kuka meistä arvostaa mitään taidemuotoa eniten, minkä me koemme merkityksellisimmäksi. Ja sen takia Taiteen edistämiskeskus on juuri oikea paikka.

Suuri ongelmahan taiteilijan ja kulttuurin tekijöille on se, että eläkettä ei kerry. Minä kyllä yhdyin täällä aikaisempiin puheenvuoroihin, että olisi hienoa, että meillä olisi jaettava useampia taiteilijaeläkkeitä. Kannatan sitä ehdottomasti. Mutta en usko, että se on tapa, jolla me ratkaisemme tämän kokon ongelman. Meidän on siis luotava järjestelmä, joka tukee näitä niin sanotusti epätyypillisissä työsuhteissa olevia ihmisiä. Taiteilijan eläkekeräytymä koostuu milloin lyhyistä apurahoista, milloin yrittäjätuloista, milloin taas on sitä työtä tehty lainkaan vailla tuloja. Eli minun mielestäni se ratkaisu tähän koko hommaan lähtee meidän sosiaali- ja eläketurvajärjestelmän kehittämisestä, sama myös lehtimiesten kohdalla. Eli sen systeemin täytyisi olla semmoinen, joka tunnistaa nämä epätyypilliset tulonmuodostuksen muodot ja poistaa ne kannustinloukut, mitä tällä hetkellä on. Ja tämä koskee kaikkia itsensä työllistäviä laajemmin.

Itse näen, että perustulo voisi olla yksi tapa, jolla voitaisiin luoda edellä kuvaamani järjestelmä, joka kannustaa ja turvaa, ja odotankin innolla hallituksen tulevia linjauksia asiasta.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 13/2016 vp

15.07 **Antero Laukkanen kd:** Arvoisa rouva puhemies! Tämä esitys on erinomainen, ja valiokunta on hyvin tiivistänyt tähän nämä asian keskeisimmät kohdat. Monet taiteenalat luovat myös kansainvälistä Suomi-kuvaa tavalla, johon liike-elämä tai poliittiset saavutukset eivät yllä. Mutta mitä heille tästä työstä sitten lopulta jää, kun vanhuus on ovella? Valitettavan usein olen joutunut näkemään meidän huipputaiteilijoitamme leipäjonossa, kun ei enää riitä se saatava tulo sillä hetkellä siihen omaan elämiseen. Pidän erittäin tärkeänä sitä — niin kuin täällä on mainittu mietinnössä — että tämä 51, taiteilijaeläkkeiden määrä, on liian pieni ja sitä tulee ehdottomasti tulevaisuudessa tarkistaa sillä tavalla, että tätä jaettavaa on enemmän.

Täällä mainittiin meidän huippu-urheilijat. On todella surullista nähdä, että moni elämänsä urheilulle antaneena ja Suomi-kuvaa kirkastaneena sitten lopulta käytännössä jää minimieläkkeelle. Tämäkään tilanne ei ole hyvä, vaikka sitä on yritetty parantaa. Olen edustaja Modigin kanssa siitä täysin samaa mieltä, että jonkinlainen kokonaistarkastelu pitäisi tehdä tähän — jos taiteilijaa nyt voi freelanceriksi sanoa, kun se tulee sieltä sielun syvyyksistä — ja tämä koko kokonaisuus tulisi uudistaa. Se olisi tärkeää.

Yleiskeskustelu päättyi.

Eduskunta hyväksyi hallituksen esitykseen HE 121/2015 vp sisältyvän lakiehdotuksen sisällön mietinnön mukaisena. Lakiehdotuksen ensimmäinen käsittely päättyi.